

УДК 81'42:159.953]81'373.612.2
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.8>

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БІНАРНИХ КОНЦЕПТІВ OBLIVION-MEMORY (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОНА ГРІНА “THE FAULT IN OUR STARS”)

Наталія Іванотчак

кандидат філологічних наук, доцент,

заступник декана факультету іноземних мов

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0001-8430-7752

Scopus Author ID: 57834244600

Марія Базів

магістр філології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Ключові слова: *концепт, забуття, пам'ять, художній дискурс, концептуальна метафора, теорія концептуальної метафори, теорія концептуальної інтеграції.*

У статті розглянуто особливості вираження бінарних концептів за допомогою теорії концептуальних метафор Дж. Лакоффа та М. Джонсона, щоб поглибити розуміння того, як художній дискурс відображає фундаментальні аспекти людського досвіду за допомогою мовних засобів. З'ясовано особливості метафоричної об'єктивації художніх бінарних концептів OBLIVION-MEMORY, вербалізованих у романі Дж. Гріна “The fault in our stars”. Проаналізовано останні дослідження та публікації з цієї проблематики, зокрема праці провідних західноєвропейських дослідників П. Рікера, А. Ассмана, Ф. Анкерсмита. У статті наводяться приклади концептуальних метафор пам'яті та забуття: MEMORY IS A SIGN/MARK/SCAR, CONSCIOUSNESS IS A SHIP, OBLIVION IS A SEA та CONSCIOUSNESS IS A SHORE. Ці метафори виражають те, що спогади можуть бути видимими і відчутними як знаки або шрами, що вони можуть слугувати нагадуванням про минулий досвід. Особливу увагу приділено використанню теорії концептуальної інтеграції Дж. Фоконьє та М. Тернера, яка поєднує дві різні концепції для створення нового розуміння того, як два домени пов'язані між собою. Теорія базується на ідеї, що концептуальна система, яка формує наші думки та дії, має значною мірою метафоричну природу. Багато когнітивних операцій, включаючи метафору, передбачають інтеграцію різних ментальних структур в єдину репрезентацію. У статті наведено приклади того, як метафори використовуються в романі для опису переживання болю головною героїнею та її бажання втекти від нього. Метафори підкреслюють контраст між досвідом забуття і свідомістю, а також важливість останньої для забезпечення стабільності та безперервності існування.

METAPHORIC REPRESENTATION OF BINARY CONCEPTS OF OBLIVION-MEMORY (THE CASE STUDY OF JOHN GREEN'S NOVEL "THE FAULT IN OUR STARS")

Nataliia Ivanotchak

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Deputy Dean of the Faculty of Foreign Languages
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Mariia Baziv

*Master of Philology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *concept, oblivion, memory, literary discourse, conceptual metaphor, conceptual metaphor theory, blending theory.*

The article examines the peculiarities of expressing binary concepts through the conceptual metaphors' theory of G. Lakoff and M. Johnson in order to deepen understanding of how literary discourse reflects these fundamental aspects of human experience using linguistic means. The purpose of the article is to clarify the features of metaphorical objectification of artistic binary concepts OBLIVION-MEMORY, verbalized in the novel by J. Green "The fault in our stars". The article analyzes recent research and publications on the subject, including works by leading Western European researchers such as P. Ricoeur, A. Assmann, and F. Ankersmit. The article provides examples of conceptual metaphors for MEMORY and OBLIVION, such as MEMORY IS A SIGN/MARK/SCAR, CONSCIOUSNESS IS A SHIP, OBLIVION IS A SEA, and CONSCIOUSNESS IS A SHORE. These metaphors suggest that memories can be visible and tangible, like marks or scars, and that they can serve as reminders of past experiences. Special attention is paid to the use of blending theory of G. Fauconnier and M. Turner, which combines two different concepts to create a new understanding of how two domains are interconnected. The theory is based on the idea that the conceptual system that shapes our thoughts and actions is largely metaphorical in nature. Many cognitive operations, including metaphor, involve the integration of different mental structures into a single representation. The article provides examples of how these metaphors are used in the novel to describe the main character's experience of pain and her desire to escape from it. Metaphors highlight the contrast between the experience of oblivion and consciousness, and the importance of the latter for providing stability and continuity of existence.

Постановка проблеми. Когнітивна лінгвістика є одним із провідних напрямів дослідження мови та відкриває нові можливості вивчення взаємозв'язків між мовою та мисленням. Концепт вважається центральним питанням у науці про мову, позаяк є базовим елементом когнітивної лінгвістики. А. Мартинюк визначає, що концепт реалізується в контексті індивідуальних дискурсивних взаємодій та виникає у процесі надання нового значення мовним формам і втілює особистий досвід, що формується в рамках певної мови та культури (Мартинюк, 2011). У дослідженні розглядається проблема вираження бінарних концептів OBLIVION-MEMORY через концептуальні метафори з метою поглиблення розуміння того, як художній дискурс відображає ці фундаментальні аспекти людського досвіду за допомогою мовних

засобів (Мартинюк, 2011). Г. Сміт стверджує, що «бінарна опозиція – це система, за допомогою якої в мові та мисленні дві теоретичні протилежності є строго визначеними і протиставляються одна одній» (Smith, 1996: 383). Ця концепція належить швейцарському лінгвісту Ф. де Соссюру. Він припускає, що подібно до мови, яка керує людським розумом, бінарна опозиція є основною концепцією, яка впливає на спосіб мислення людини (Culler, 1986). Дж. Лакофф і М. Тернер стверджують, що дискурс містить внутрішні значення, які не залежать від їх сприйняття індивідом (Lakoff, 1987; Turner, 1994). Процес сприйняття і засвоєння значень концептів OBLIVION-MEMORY простежується на матеріалі художнього дискурсу, що поєднує у собі систему цінностей, знань, уявлень про життя конкретних людей, бажань

і прагнень, особистісних норм, що визначають наукову новизну дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне літературознавство виявляє помітну цікавість до вивчення концептів OBLIVION-MEMORY, про що свідчать публікації провідних західноєвропейських дослідників: П. Ріккера, А. Ассмана, та Ф. Анкерсміта. А. Ассман трактує забуття як «здатність відгороджуватися від власних ворожих і руйнівних спогадів» (Ассман, 2012). Французький філолог П. Рікер у своїх дослідженнях об'єднує пам'ять, дискурс і історичний стан (Ricoeur, 1994). Крім того, Ф. Анкерсміт виділяє кілька типів забуття, включаючи забування незначних деталей повсякденного життя, втрату неважливих речей і забування минулого досвіду, що травмує (Ankersmyt, 2007).

У сучасній українській літературі концепт «» досліджувала Л. Кавун на матеріалі творів Т. Малирчук і С. Андрухович. У романі «Забуття» Т. Малирчук виражає зв'язок між забуттям і плинністю людського існування, а С. Андрухович концептуалізує образ ПАМ'ЯТІ, що пов'язаний з аналізом проблем провини і спокутування, проживання минулого та викорінення буття (Андрухович, 2020; Малирчук, 2016). Для того щоб з'ясувати когнітивні ознаки OBLIVION повною мірою, вчені використовують інші концепти в ролі посередників. Крім того, часто виокремлюють образи-символи, що метафорично характеризують головні особливості поняття. Найчастіше концепт вивчається через бінарну опозицію OBLIVION-MEMORY, що простежується у художньому дискурсі.

Ю. Лотман розглядає художній дискурс як особливу форму мовлення, відрізняючи його від інших видів дискурсу за декількома характерними рисами. По-перше, основною ознакою художнього дискурсу є його мета, яка полягає в безпосередньому впливі автора на духовний простір читача, змінюючи його систему цінностей, знань і уявлення. Друга особливість художнього дискурсу – це велика різноманітність жанрів, тем, епох і ідеологічних елементів, що створює розмаїття у тексті. Крім того, художні тексти мають свою творчу інтертекстуальну реальність, що визначається уявою і творчою енергією автора, і опосередковано відображає співвідношення між зображуваним світом і реальністю (Lotman, 2009).

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей метафоричної об'єктивації художніх бінарних концептів OBLIVION-MEMORY, вербалізованих у романі Дж. Гріна "The fault in our stars".

Виклад основного матеріалу. Теорія Дж. Лакоффа та М. Джонсона ґрунтується на ідеї, що концептуальна система, яка формує наші думки та дії, значною мірою метафорична за своєю

природою. Вони стверджують, що ми розуміємо і переживаємо абстрактні поняття в термінах більш конкретних і знайомих нам сфер. Ці відображення називаються концептуальними метафорами. Д. Лакофф та М. Джонсон поділяють їх на структурні, орієнтаційні та онтологічні (Lakoff, Johnson, 1980). Базуючись на дослідженні цих науковців, визначаємо когнітивні метафори забуття чи пам'яті та їхні типи у романі "The fault in our stars". Отже, MEMORY IS A SIGN/MARK/SCAR розглядаємо як онтологічні метафори. CONSCIOUSNESS IS A SHIP, OBLIVION IS A SEA та CONSCIOUSNESS IS A SHORE відносимо до орієнтаційних. У орієнтаційній концептуальній метафорі система ідей організована в просторі шляхом взаємозв'язку та взаємодії. Щодо онтологічних концептуальних метафор Дж. Лакофф та М. Джонсон вважають, що вони допомагають нам концептуалізувати наш досвід шляхом передачі його через матеріальні об'єкти (Lakoff, Johnson, 1980).

Дж. Фоконьє та М. Тернер стверджують, що багато когнітивних операцій, включаючи метафору, передбачають інтеграцію різних ментальних структур в єдине уявлення. Ці науковці стверджують, що людський розум організовує нову інформацію в ментальних просторах, які динамічно змінюються під час розвитку мислення та дискурсу, і які можуть бути використані для моделювання динамічних уявлень у мові (Fauconnier, 2003; Turner, 1994).

Згідно з Дж. Лакоффом, пам'ять – це щось, що можна побачити (**visible**), тоді як забуття – це щось невидиме (**invisible**). З цього ми можемо зробити висновок, що для того, щоб залишитися живим у людській пам'яті та уникнути забуття, необхідно залишити слід (Lakoff, 1987). У романі можемо спостерігати таке бачення концептів, що передаються метафорами **MEMORY IS A SIGN/MARK/SCAR**.

Поняття пам'яті можна сприймати як щось видиме, оскільки його можна зобразити за допомогою різних знаків чи символів. Прикладом цього є можливість бачити фотографію, на якій зафіксовано попередню подію, і згодом пригадати деталі цієї конкретної події. Подібним чином відвідування місця, у якому були раніше, має силу викликати спогади про минулі зустрічі.

З іншого боку, забуття часто непомітне, оскільки проявляється у вигляді відсутності чогось. Наприклад, можна легко забути раніше знайому людину або не згадати подробиці минулої події. У таких випадках забуття виявляється не як помітний процес, а скоріше як відсутність пам'яті.

Концептуальна метафора **MEMORY IS A SIGN** об'єктивує концепт MEMORY у цьому прикладі:

“Your obsession with, like, dying for something or leaving behind some great sign of your heroism or whatever. It’s just weird” (Green, 2012: 92).

Головний герой припускає, що людина одержима бажанням залишити по собі якусь спадщину або знак свого героїзму, який можна інтерпретувати як символ його пам’яті. Метафора передбачає, що пам’ять – це те, що може бути представлене або передане через фізичний об’єкт, так само, як знак може передавати повідомлення або значення.

У тексті роману знаходимо ще один приклад метафоричної об’єктизації концепту, а саме **MEMORY IS A MARK**, репрезентовану в такому контексті:

“Almost everyone is obsessed with leaving a mark upon the world. Bequeathing a legacy. Outlasting death. We all want to be remembered. I do, too. That’s what bothers me most, is being another unremembered casualty in the ancient and inglorious war against disease. I want to leave a mark” (Green, 2012: 169).

У цьому прикладі ми спостерігаємо розширення метафори, оскільки поняття пам’яті охоплює не лише “sign”, а й “mark”. Тому головний герой використовує метафору **MEMORY IS A MARK**, щоб висловити бажання залишити слід після смерті й пам’ятати людей. Він використовує метафору **leaving a mark upon the world**, маючи на увазі, що пам’ять – це те, що можна залишити,

так само як людина може залишати фізичні сліди на поверхнях. Метафора припускає, що пам’ять є відчутним, видимим відображенням існування людини, тоді як позначення є способом гарантувати, що людина уникне забуття.

У нижченаведених прикладах спостерігаємо нарощування (**elaboration**) метафор **MEMORY IS A MARK** та **MEMORY IS A SCAR**.

1. *“The marks humans leave are too often scars”* (Green, 2012: 169).

2. *“People will say it’s sad that she leaves a lesser scar, that fewer remember her, that she was loved deeply but not widely”* (Green, 2012: 169).

Нарощення відбувається за допомогою додавання нового елементу “scar”, щоб пояснити, який вид “mark” фігурує у творі. Це проливає світло на метафору та підкреслює, що шрами, які залишають люди, можуть бути болісними та незабутніми. Спогад є фізичним нагадуванням про минулий досвід, так само як шрам є фізичним нагадуванням про минуле поранення або травму.

На рисунку 1 зображено теорію змішування, щоб поєднати дві різні концепції і створити нове розуміння того, як пам’ять і шрам взаємопов’язані. У першому ввідному просторі агентом є люди, дією – створення, а місцем – розум. Цей ввідний простір відображає ідею про те, що люди створюють спогади у своїй свідомості. У другому ввідному просторі агентом також є люди. Цей ввідний простір представляє ідею про те, що

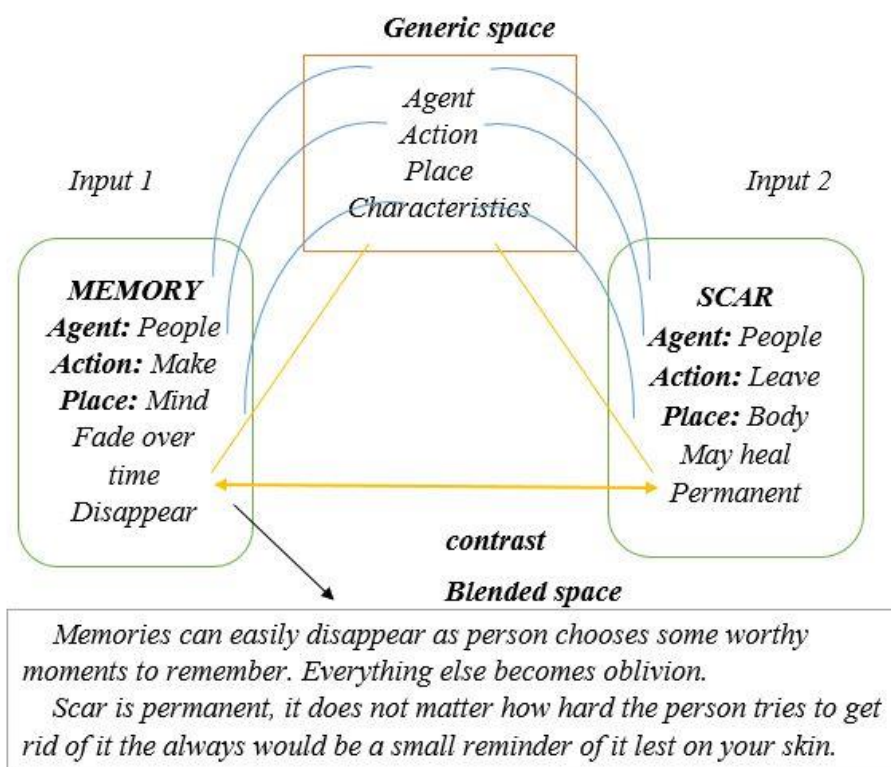

Рис. 1. Теорія змішування

люди можуть залишати шрами на своєму тілі. Ці шрами можуть загойтися з часом, проте залишають слід назавжди.

У змішаному просторі ці дві концепції поєднуються для створення нового розуміння. Спогади можуть легко зникати, оскільки людина вибирає для запам'ятовування певні моменти, а все інше відходить у небуття. З іншого боку, шрам не зникає, і як би людина не намагалася його позбутися, на її шкірі завжди залишиться маленьке нагадування про нього.

Надалі спостерігаємо метафоричну об'єктивацію концепту MEMORY, що у нашому випадку відповідає CONSCIOUSNESS, отже, **CONSCIOUSNESS IS A SHIP**, коли **OBLIVION IS A SEA**.

Забуття, як море, безмежне й безкрає. Так само, як море може розтягнутися на милі, забуття,

здається, триває вічно, і кінця не видно. Подібно до того, як океан може бути небезпечним і непередбачуваним, забуття може бути небезпечною порожнечою, яка загрожує поглинути й знищити.

“Not your fault, Hazel Grace. We’re all just side effects, right?” ‘Barnacles on the container ship of consciousness,’ I said, quoting AIA” (Green, 2012: 44).

Концептуальні метафори, які використовуються в цьому прикладі, – **CONSCIOUSNESS IS A SHIP** та **OBLIVION IS A SEA**. Головна героїня натякає на те, що свідомість є контейнером, а саме кораблем, який перевозить наші думки та переживання, тоді як забуття – це море, яке може поглинути корабель і все, що на ньому знаходиться.

У нижче наведеному фрагменті використовуються концептуальні метафори **OBLIVION IS SEA** та **CONSCIOUSNESS IS A SHORE**, щоб

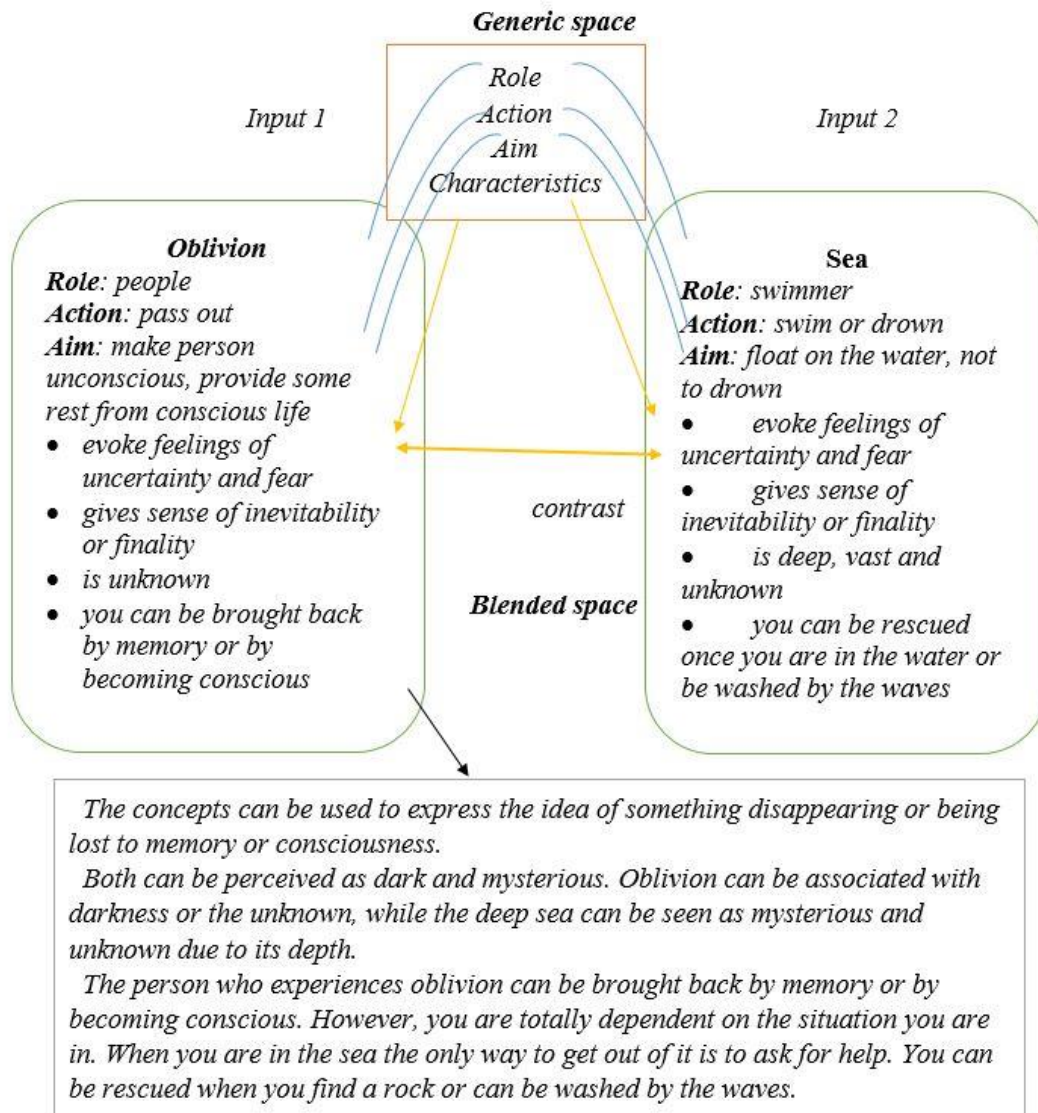

Рис. 2. Теорія концептуальної інтеграції

описати досвід головної героїні, боротьбу з болем та бажання втекти від нього.

*"I was once and for all going, and I told myself – as I've told myself before – that the body shuts down when the pain gets too bad, that **consciousness is temporary**, that this will pass. But just like always, I didn't slip away. I was left on the shore with the waves washing over me, unable to drown"* (Green, 2012: 61).

Метафора **OBLIVION IS A SEA** свідчить про те, що забуття подібне до океану, який може поглинути або стерти спогади, досвід і навіть усю свідомість людини. У цьому випадку Гейзел описала бажання, щоб її свідомість припинилася, коли біль став надто сильним, як людина, яка потонула б в океані, якщо не вміла б плавати. Метафора **CONSCIOUSNESS IS A SHORE** свідчить про те, що свідомість – це міцна основа, як берег, який забезпечує безпеку. У наведеному прикладі головна героїня усвідомлює, що свідомість тимчасова. Незважаючи на те, що хвилі забуття охопили її, вона залишалася при свідомості під час болю. Берег свідомості є основою людей на суші, незважаючи на постійні хвилі, що б'ються об нього. У сукупності ці метафори підкреслюють контраст між досвідом забування та свідомістю, а також важливість останньої для забезпечення стабільності та безперервності існування.

Рисунок 2 представляє теорію концептуальної інтеграції, аналізуючи концепт **OBLIVION** та репрезентацію його в образі моря. Змішаний простір між цими двома поняттями може бути використаний для вираження ідеї зникнення або втрати пам'яті чи свідомості. Обидва аналізовані поняття можуть сприйматися як щось темне і таємниче. Забуття може асоціюватися з темрявою або невідомістю через свідомість та пам'ять, тоді як глибоке море є таємничим через свою глибину. Людина, яка переживає забуття, може повернутися до життя, прийшовши до тями. Тоді, щоб вибратись з моря, людина повинна прибитись до берегу або ж залишатись на плаву, тобто на межі свідомості та забуття.

Висновки та перспективи досліджень. Проведений аналіз показав, що бінарні концепти **OBLIVION-MEMORY** у романі Дж. Гріна "The Fault in our stars" представлені концептуальними метафорами, а саме **MEMORY IS A SIGN/MARK/SCAR, CONSCIOUSNESS IS A SHIP, OBLIVION IS A SEA** та **CONSCIOUSNESS IS A SHORE**. За допомогою когнітивного механізму переосмислення конвенційних метафор, а саме нарощування (elaboration), було виявлено, як метафори створюють нове розуміння концептів. Метафори не лише відображають спосіб мислення, а й формують його. Вони

також дозволяють сприймати абстрактні ідеї через конкретні образи та аналогії. У літературному тексті метафори збагачують смисл, тому важливо аналізувати метафоричне використання мови, щоб глибше розуміти авторський задум та художнє бачення світу. У майбутніх дослідженнях можна розширити аналіз концептуальних метафор у романі Дж. Гріна «Провина зірок», враховуючи інші концепти, такі як **DEATH, LOVE, ILLNESS** тощо. Також можна порівняти метафоричне використання мови у романі з його екранізацією та дослідити, як метафори репрезентуються візуально.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович С. Амадока. Видавництво Старого Лева, 2020. 832 с.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Кавун Л. Тема пам'яті і забуття в сучасній українській літературі. *Hungaro-Ruthenica IX*. Szeged, 2021.
4. Мальярчук Т. Забуття. Видавництво Старого Лева, 2016. 256 с.
5. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. ХНУ імені ВН Каразіна, 2011. 72 с.
6. Ankersmyt F.R. De historische ervaring. Groningen : Historische Uitgeverij Groningen, 2007.
7. Culler J.D. Ferdinand de Saussure. Cornell University Press, 1986. 157 p.
8. Fauconnier G., Turner M. Conceptual blending, form and meaning. *Recherches en communication*, 2003, pp. 57–86.
9. Green J. The fault in our stars. Penguin Books, 2012. URL: <https://books-library.net/files/books-library.online-12292230Vr3R6.pdf>.
10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 590 p.
11. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous things. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.
12. Lotman J. Culture and explosion. De Gruyter Mouton, 2009.
13. Ricoeur P. Le concept de responsabilité, Essai d'analyse sémantique, 1994.
14. Smith G. Binary opposition and sexual power in Paradise Lost. *Midwest Quarterly*. 1996. Vol. 27, No. 4. P. 383.
15. Turner M. Design for a theory of meaning. *The nature and ontogenesis of meaning*. Routledge, 1994.